

INLEIDING

Hoe creëren wij een sfeer in onze steden waar iedereen zich thuis voelt? Hoe gaan we om met verschillende culturele feesten en bijbehorende rituelen? Hoe gaan we om met ons gemeenschappelijk verleden dat voor verschillende culturele groepen een andere lading heeft? Of hoe gaan we om met verschillende opvattingen over homoseksualiteit of man-vrouw-verhoudingen? Het zijn een paar vraagstukken waar de ‘kunst van het verstaan’ ingezet zou kunnen worden. Niet alleen om meer inzicht te krijgen in ‘de ander’, maar eveneens om inzicht te krijgen in ons eigen denkpatroon. In steden met een grote culturele diversiteit kunnen dialogen tussen de verschillende bevolkingsgroepen de wederzijdse erkenning en ook het wederzijdse begrip aanzienlijk bevorderen. Het is een vorm om elkaar te ‘verstaan’.

Heinz Kimmerle heeft zich de voorbije 25 jaar bekwaamd in ‘de kunst van het interculturele verstaan’. En juist daaraan lijkt behoefte te zijn in onze huidige maatschappij met diverse culturen, terwijl er niet altijd evenveel begrip is voor elkaars cultuur.

In dit boek onderzoeken wij of het filosofisch academische werk van Heinz op het gebied van intercultureel verstaan, een basis zou kunnen bieden voor een praktisch dialoogmodel voor het omgaan met de uitdagingen in steden die gekenmerkt worden door grote culturele diversiteit. Zo komen wij tot een model voor dialogen in de dagelijkse praktijk en onderzoeken hoe dit zou kunnen leiden tot een meer dialogische levenshouding, die ook op andere gebieden (politiek, economisch) zou kunnen werken. Wij gaan niet alleen in gesprek met elkaar, maar krijgen ook nieuwe inzichten over onze eigen manier van naar de wereld kijken.

Verstaan in de vorm van een dialoog

Hans-Georg Gadamer (1900-2002), een Duitse filosoof die zich uitvoerig met de ‘leer van het verstaan’ heeft beziggehouden, noemt het verstaan van de ander dat de vorm heeft van een dialoog een eindeloze opgave.¹ Misschien is het proces juist daarom wel zo boeiend. In een dialoog leer je niet alleen veel over de ander, maar ook over jezelf. Hierbij zal altijd meer te ontdekken zijn. In de dagelijkse dialoog maken we deze ontdekkingsstocht met anderen. Een ieder neemt zijn eigen bagage mee. Het is handig om daar rekening mee te houden.

Dialogisch verstaan tussen mensen uit verschillende culturen

Zoals we zullen zien is het niet zo dat dialogen het wondermedicijn zijn waarmee alle conflicten in de samenleving opgelost kunnen worden. In plaats van het wegnemen van de symptomen, leggen ze de conflicten en de oorzaken daarvan bloot of kunnen ze net als een dagelijkse dosis vitaminen, preventief werken. Ze zijn een middel om waarachtige ontmoetingen tot stand te brengen, om overtuigingen en vooronderstellingen bloot te leggen en om gezamenlijk naar een manier te zoeken om hiermee om te gaan. Daarvoor is het wel belangrijk dat de voorwaarden en de uitvoering van deze dialogen zorgvuldig uiteengezet worden. Dit is geen makkelijke filosofische opgave. In tegenstelling tot vele andere ambachten, resulteert de ambacht van de filosofie niet in een direct tastbaar resultaat. De invloed die het denkwerk van een filosoof heeft, hoeft daar echter niet minder om te zijn. Heinz beschrijft het als een proces van over-en-weer gaan tussen theorie en praktijk. “Een filosoof blijft volgen wat er op sociaal, cultureel en politiek vlak in de samenleving gebeurt, en dat vindt zijn weerslag in de onderwerpen waarmee hij zich theoretisch bezighoudt. De denkbeelden en de overtuigingen van de filosoof staan dus in wisselwerking met wat er in de samenleving

---

1 H.-G. Gadamer, *Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*, Tübingen: Mohr (Siebeck) 1960, p. 250-360.

gebeurt.”² Het is onze bijdrage als filosofen om theoretisch en praktisch met de dialoog bezig te zijn en zo ruimte voor waarachtige ontmoetingen te creëren en bij te dragen aan een samenleving waarin we elkaar en onszelf iets beter willen en kunnen ‘verstaan’. Net als de kunst kan filosofie een tegenhanger bieden voor dominante economische of politieke stromingen en een openheid in het denken creëren.

Onze dialoog over het verstaan

De beste manier om te onderzoeken of de kennis op het gebied van de hermeneutiek die Heinz Kimmerle bezit, ook ingezet zou kunnen worden voor verstaansprocessen in onze dagelijkse praktijk, leek ons om hierover zelf in dialoog te gaan. Gaandeweg kwam de theorie steeds meer tot leven. Heinz bleek naast zijn theoretische kennis ook te putten uit zijn vriendschappen met Hans-Georg Gadamer en Luce Irigaray en zijn kritisch volgen van Jürgen Habermas. Het was een ‘echte’ dialoog, waarbij zowel ‘logos’, dat ‘woord’ of ‘betekenis van een woord’ betekent, als ‘dia’, in de betekenis van ‘door’, een belangrijke rol speelden. Zoals David Bohm het zegt: “een stroom van betekenis die als het een gedeelde betekenis wordt mensen kan verbinden.”³ Geen heen en weer pingpongen met argumenten en kijken wie er wint, maar samen naar een dieper begrip zoeken. Wij, Heinz Kimmerle en Renate Schepen, delen dus niet alleen de resultaten, maar ook de weg daarnaartoe. Wij ontmoeten elkaar in de dialoog. Twee verschillende generaties, man-vrouw, Duits-Nederlands, maar ook beide filosoof met een grote maatschappelijke betrokkenheid en een interesse in culturele diversiteit.

Wij nemen u, als lezer, mee op onze reis. Een reis waar altijd meer te ontdekken valt over de ander en jezelf. Een reis zonder vaste bestemming, zonder einde, maar met interessante ontmoetingen onderweg. Wetende dat

---

2 S. Metselaar/A. den Dunk, *Hoe denkers denken*, Amsterdam: Atheneum/Polak & Van Gennep 2012, p. 36.

3 D. Bohm, ‘The Shared Power of Dialogue’, in: *Metanoia*, introductory issue, spring 1994.

ieder antwoord weer nieuwe vragen oproept en dat dit een eindeloos proces is, was het moeilijk om dit boek af te ronden. We zijn immers nog altijd op weg. Maar deze reis is zo inspirerend, biedt zo veel nieuwe inzichten en heeft nu al tot zo veel waardevolle ontmoetingen geleid, dat we dit graag willen delen. We willen praktische handvaten bieden om een dialogische levenshouding aan te nemen en te laten zien hoe uw leven en dat van anderen daardoor verrijkt kan worden. Dit doen we in drie etappes die ook onafhankelijk van elkaar gelezen kunnen worden.

Indeling van het boek

Hoofdstuk I biedt theoretische achtergrond en filosofische verdieping over de hermeneutiek. In dit hoofdstuk gaan wij in dialoog over de theorie van het verstaan binnen de westerse filosofie. Wij bespreken de hermeneutiek van Gadamer m.b.t. het dialogische verstaan van teksten uit de eigen geschiedenis en de ‘waarachtige ontmoeting’ volgens Buber en Irigaray. Heinz Kimmerle heeft Gadamers model aangepast voor het verstaan binnen interculturele relaties, waarbij de geografische afstand bewaard blijft. Hij heeft zelf ruime ervaring opgedaan met dialogen tussen Afrikaanse en westerse filosofen en deelt voorbeelden die inzicht kunnen verschaffen in het verstaansproces. Ten slotte bespreken wij de discussie van problemen rond het multiculturalisme door Taylor. Als u meer geïnteresseerd bent in voorbeelden uit de dagelijkse praktijk, kunt u ook in hoofdstuk II beginnen of de kaders lezen en af en toe terug bladeren naar dit hoofdstuk.

In hoofdstuk II gaat onze dialoog over de praktische toepassing van dialogen in steden, die gekenmerkt worden door een grote culturele diversiteit. Renate Schepen introduceert daarvoor de term ‘hybride culturele dialogen’ en laat zien waarom dit iets anders is dan ‘multiculturele dialogen’. Wij gaan in dialoog over casussen die veel aandacht hebben gekregen in het nieuws, zoals de Zwarte Piet-discussie, een islamitische vrouw die een wijnbar opent, het ritueel slachten en de participatieverklaring. We kijken of ook hier de dialoog uitkomst kan bieden. We behandelen de voorwaarden die voor een goed dialoogklimaat onontbeerlijk zijn. Dit betekent in ieder geval gelijk-

waardigheid van de deelnemers en waardering van verschil met betrekking tot de inhoudelijke bijdragen. Ten slotte bespreken wij de grenzen waar wij in de dialoog mee geconfronteerd worden.

In hoofdstuk III concentreren wij ons in onze dialoog op de vraag hoe je de uitkomsten van de dialogen in je leven kunt integreren. Hierbij onderzoeken wij de dialogische verhouding tot de ander, tot de maatschappij en tot jezelf. Dat de ander het uitgangspunt is voor de verhouding tot hem/haar valt vooral te leren van Buber en Levinas. Dialogen kunnen voor een verrijking van eenieders cultuur zorgen en bijdragen aan de vorming van een nieuwe, gemeenschappelijke cultuur. De dialoog is niet vrijblijvend, maar brengt je terug bij jezelf. Wat eerder onbewust aanwezig was, wordt nu duidelijker. Als je eenmaal inzicht hebt in je denkpatronen, brengt dit vervolgens de verantwoordelijkheid mee om deze nieuwe inzichten te integreren in je dagelijkse handelen en gezamenlijk te zoeken naar nieuwe manieren om elkaar te ontmoeten of om blijvende verschillen een plaats te geven.